

O tačnom datumu početka rada ove prve crnogorske štamparije, o njenom mestu, kao i o prvim knjigama, u njoj štampanim, nisu bila u nauci mišljenja ustaljena niti se moglo dati na postavljena pitanja apsolutno tačne odgovore. To i nije nikakva osebujnost naše historiografije. Sličnu muku muče i ispitivači stranih inkunabula. I kod nas su nam sačuvani pojedini primerci u fragmetarnom stanju, nepotpuni. A, i inače su ostali istoriski podaci veoma oskudni i nesigurni. O tome se i u našoj kao i stranoj historiografiji dosta pisalo. Sada je S. M. Štedimlija u sažetoj formi svu dosadašnju literaturu podvrgao ponovnoj analizi u veoma ukusno opremljenoj monografiji o crnogorskim štamparijama u XV stoleću. Ali ne samo i to. Pisac je analizirao i narodno predanje, koje je i danas, kao i ranije (pre pojava literarnih vesti o počecima štamparija u Crnoj Gori), bilo veoma živo i rašireno. Milaković, Vuk Karadžić, Sima Milutinović—Sarajlija, L. Tomanović i drugi pošli su za tim predanjem i držali da je Ivan Crnojević podigao štampariju u svojoj novoj prestonici Obodu, (posle napuštanja Žabljaka). Prema tome, i prve štampane knjige bile bi otšampane u njegovom vreme, to jest do 1490, kao što su bile i docnije štampane za njegovog sina Đurđa do 1496. Ili, drugim rečima, najstariji očuvani Oktoih (1493/4) nije bio ujedno i prva štampana knjiga.

Sravnjujući gledišta, pretpostavke, zaključivanja i hipotetičke poglede Jovana Tomića, Pavla Rovinskoga, Ilariona Ruvarca, Karatajeva, Pavla Šafarika, V. Jagića, St. Novakovića i Lj. Stojanovića, pisac se trudi da ukaže na ispravnost narodnog predanja u vezi sa Ivanom Crnojevićem kao osnivačem prve štamparije na Slovenskom Jugu. Ova prva štamparija dobavljena je iz Mletaka, u vreme Ivanovo, i smeštena u zasebnoj zgradi na Obodu. Đurađ, sin Ivanov, izgleda, dopunio je i usavršio štampariju za bolja i tehnički doteranija dela. Prenos štamparije na Cetinje mogao je da usledi zajedno sa prenosom mitropolije 1485, ali je ipak verovatnije da je to bilo posle Ivanove smrti. *Oktoih* nije prva štampana knjiga, i ne zna se pripada li radu na Obodu ili na Cetinju. Štedimlija naslućuje da je pored poznatih 4 knjiga štampanih na Obodu i Cetinju štampan i *Zbornik*, za koji se mislilo da je štampan u Veneciji (1495).

Zanimljivi su i suprotni podaci o sudbini štamparije posle odlaska Đurđa Crnojevića i jeromonaha Makarija, tog odličnog majstora štampara, iz Crne Gore u Veneciju, a onda u Vlašku, gde je Makarije nastavio sa štampanjem potrebnih knjiga za Ugro-Vlašku, i na kraju postao mitropolit (1525—1541).

Pored pesama u slavu crnogorske štamparije (Sundečićeve i Šenoine) pisac dodaje na kraju monografije nekoliko karakterističnih anegdota o štampi u Crnoj Gori.

Viktor Novak

Д. Ј. Поповић, *О Цинцарима — прилози ипшану пошанка нашег грађанског друштва*. Београд 1937², 8°, VII + 250.

Студија социолошко-етнолошких проблема у нашој науци нема много. Г. Душан Ј. Поповић је један од првих научника који се углавном